

PROBLEM INTEGRACJI W ORGANIZOWANIU PRAKTYK PEDAGOGICZNYCH

1. WSTĘP

Tematem artykułu są praktyki pedagogiczne studentów kolegium języka angielskiego. Celem artykułu jest podkreślenie wagi współpracy między metodykami kolegium, mentorami, tzn. nauczycielami szkół, gdzie studenci odbywają praktykę oraz studentami odbywającymi praktykę. W artykule omówiona będzie integracja praktyk z programem nauczania przedmiotów specjalistycznych. Zaprezentowany zostanie skrypt, który ma za zadanie ułatwić studentom wykorzystanie w rzeczywistości szkolnej wiedzy zdobytej na zajęciach metodyki.

Artykuł jest owocem przemyśleń i spostrzeżeń wynikającej z mojej wieloletniej pracy w NKJO. Prowadzenie zajęć z metodyki jest okazją do lepszego poznania czynników, które wpływają na kształtowanie się kompetencji nauczycielskich studentów. Jednak niezastąpionym źródłem informacji jest praca jako promotor prac dyplomowych oraz kontakt ze studentami i ich mentorami w czasie praktyk. Pozwalają one na bieżąco obserwować w jakim stopniu wykłady i warsztaty z psychologii, pedagogiki i metodyki przygotowują studentów do pracy w szkole oraz pomagać studentom w problemach, z jakimi borykają się oni na początku swojej kariery zawodowej.

2. CELE PRAKTYK PEDAGOGICZNYCH

Według Regulaminu Praktyk Nauczycielskiego Kolegium Języków Obcych (Bielsko-Biała 2000) celem praktyki pedagogicznej jest zdobycie umiejętności dydaktyczno-wychowawczych i organizacyjnych, które umożliwią studentom prowadzenie pracy pedagogicznej w szkole. Dla osiągnięcia tego celu konieczne jest zapoznanie się studenta z następującymi zagadnieniami:

- strukturą organizacyjną szkoły;
- systemem zarządzania i kierowania szkołą;
- działalnością rady pedagogicznej;
- warsztatem pracy nauczycieli, głównie nauczycieli języków obcych;
- rolą komitetu rodzicielskiego i innych instytucji wspomagających pracę szkoły;
- systemem doskonalenia zawodowego nauczycieli.

W czasie praktyki student nabywa umiejętności pedagogiczne poprzez:

- obserwację i przejmowanie wypróbowanych wzorców prac dydaktycznych i wychowawczych, co ma miejsce w czasie tzw. praktyki biiernej;
- przeprowadzenie zajęć dydaktyczno-wychowawczych z wykorzystaniem najbardziej skutecznych form i metod nauczania, z którymi zapoznaje się podczas zajęć teoretycznych w Kolegium; odbywa to się w czasie tzw. praktyki czynnej.

Często praktyki organizowane są w systemie mentorskim, tzn. studenci odbywają praktyki w szkole pod opieką doświadczonego nauczyciela (tzw. mentora) pracującego w tej szkole. W czasie praktyk mentorzy współpracują również z metodykami z NKJO. Artykuł ten skupia się na tym typie praktyk.

3. INTEGRACJA DZIAŁAŃ W ORGANIZOWANIU PRAKTYK

Pojawia się pytanie: Jak najlepiej osiągnąć cele przedstawione powyżej? Co zrobić, aby praktyka spełniła swoje zadania? Logicznym rozwiązaniem wydaje się integracja programu metodyki NKJO z programem praktyk pedagogicznych, a co za tym idzie integracja działań NKJO, szkół, gdzie studenci odbywają praktykę oraz samych studentów.

Poniższą dyskusję podzielę na trzy części: część Co?, tzn. czego dotyczyć ma integracja, część Jak?, w której omówię techniki integracji oraz część Kiedy?, gdzie zajmę się kwestią zaplanowanie wspólnych działań w czasie trwania studiów.

3.1. Co?

Integracja powinna objąć treści wprowadzane na zajęciach metodyki w NKJO oraz program praktyk. Treści praktyk pedagogicznych zostały przeprowadzone powyżej w części 2. Kształcenie specjalistyczne w NKJO obejmuje następujące przedmioty: psychopedagogiczne podstawy nauczania (dobrze, gdy kurs dotyczy również nauczania języków obcych) oraz metodykę nauczania języka kierunkowego jako obcego. W czasie kursów studenci powinni nabyć umiejętności nauczycielskie, które umożliwią im efektywną pracę w środowisku szkolnym, takie jak radzenie sobie z klasą, współpraca z rodzicami oraz umiejętności dydaktyczne związane bezpośrednio z nauczaniem języka obcego, takie jak planowanie nauczania, techniki nauczania i oceniania postępów uczniów, tworzenie i ocena materiałów, tworzenie programów nauczania, nauczanie elementów języka i sprawności.

W celu zwiększenia efektywności kształcenia przyszłych nauczycieli chciałabym podkreślić potrzebę współpracy NKJO i szkoły. Oznaczałoby to świadome wykorzystanie przez studentów w czasie praktyk wiedzy i umiejętności, które były treścią programu zajęć metodyki oraz świadome podkreślanie w czasie zajęć metodyki znaczenia praktyk jako środowiska, w którym studenci będą mogli 'wcielić w życie', wypróbować i ocenić umiejętności, które zdobyli w NKJO. Poniżej przedstawiam kilka przykładów działań, które mogą pomóc w realizacji wyżej wymienionego celu:

1. W czasie kształcenia metodycznego w NKJO niezmiernie ważne wydają się zapoznanie studentów z wszystkimi typami szkół i różnymi środowiskami nauczania języków obcych, np. w formie wizyt studentów w szkołach w celu przeprowadzenia wywiadów z nauczycielami i późniejszego podzielenia się wnioskami z innymi studentami. Może to się odbyć we wczesnej fazie studiów przed rozpoczęciem praktyk. Wczesny kontakt ze szkołą ułatwia studentom odniesienie do warunków szkolnych zagadnień poruszanych w czasie kształcenia pedagogicznego w NKJO.
2. Istotna wydaje się współpraca między wykładowcami NKJO i nauczycielami szkół, w których studenci odbywają praktyki. Mentorzy powinni wiedzieć czego studenci uczą się w NKJO, co oznacza zapoznanie ich z programem nauczania metodyki oraz niejednokrotnie prowadzenie stałego dokształcania mentorów dotyczącego w szczególności najnowszych tendencji w nauczaniu języków obcych. Nauczyciele metodyki w NKJO, natomiast, muszą być świadomi czego studenci uczą się w czasie praktyk oraz w jaki sposób wiedza i umiejętności zdobyte w czasie kursu metodyki mogą być udoskonalone w czasie pracy studentów w szkole. Pomoże tu nauczycielom NKJO znajomość realiów współczesnej szkoły, nie tylko zagadnień takich jak działalność komitetu rodzicielskiego, ale kwestii związanych z reformą strukturalną systemu edukacyjnego w Polsce, reformą programową w szkolnictwie, reformą oceniania oraz kwestii związanych z awansem zawodowym nauczyciela.
3. Koniecznym wydają się zainteresowanie studentów nie tylko uczniem się języka, ale także nauczaniem języka obcego, i to już od najwcześniejszych lat studiów oraz

podtrzymanie tej motywacji w czasie studiów. Można to osiągnąć poprzez zachęcanie studentów do dzielenia się własnymi doświadczeniami dotyczącymi nauczania, takimi jak udzielanie prywatnych lekcji czy nauczanie dzieci. Pomocne jest zachęcanie studentów do planowania i wykonywania prac projektowych opartych na ich zainteresowaniach.

4. Niezwykle skutecznym może być stopniowe zapoznanie studentów ze sposobami badania procesów nauczania i uczenia się zachodzących w klasie szkolnej. Np. zajęcia metodyczne poświęcone nauczaniu sprawności czytania mogą równocześnie omawiać, jak badać proces czytania, np. studenci mogą uczyć się jak przeprowadzać wywiad z uczniami w czasie czytania lub konstruować badania kwestionariusze na temat strategii używanych przez uczniów w czasie czytania. Włączenie takich ćwiczeń do programu metodyki pozwoli na wykształcenie postaw badawczych u przyszłych nauczycieli, przygotowując ich równocześnie do bardziej aktywnego odbycia praktyk.

3.2. Jak?

W czasie kształcenia metodycznego w NKJO stosowane są następujące formy nauczania:

- wykład, samodzielna lektura studentów;
- ćwiczenia symulujące pracę nauczyciela, takie jak: analiza podręczników, pisanie konspektów lekcji;
- mini-lekcje, tzn. samodzielne lub w grupie planowanie i przeprowadzanie lekcji w czasie zajęć metodyki oraz udzielanie informacji zwrotnej po obserwacji lekcji innych studentów;
- oglądanie lekcji video;
- refleksja nad własnym nauczaniem oraz nauczaniem innych.

W czasie praktyk najpopularniejsze techniki to:

- obserwowanie lekcji prowadzonych przez doświadczonych nauczycieli w celu przejścia wypróbowanych wzorców pracy dydaktycznej;
- samodzielna praca jako nauczyciel;
- w ramach systemu mentorskiego praca pod kierunkiem doświadczonego nauczyciela, najczęściej w grupie z innymi studentami, co pozwala na wspólne obserwowanie oraz planowanie i przeprowadzanie lekcji;
- prowadzenie portfolio, tzn. gromadzenie materiałów związanych z pracą własną nauczyciela: konspektów lekcji, ćwiczeń, materiałów, ocen podręczników, wyników obserwacji lekcji, dziennika z samooceną własnego nauczania.

Poniżej przedstawiam kilka technik pracy, które pomogą lepiej zintegrować kształcenie metodyczne w NKJO z praktykami pedagogicznymi.

1. Wizyty w wydawnictwach umożliwią studentom zapoznanie się z materiałami dostępnymi na rynku. Pozwoli to na wykształcenie krytycznego spojrzenia na materiały i bardziej twórcze wykorzystanie ich w czasie praktyk i późniejszej pracy nauczycielskiej.
2. Niezwykle istotnym zadaniem zajęć w NKJO jest nauczenie studentów systematyczności w celu wyrobienia nawyków planowania lekcji, umiejętności obserwowania i refleksji oraz analizowania własnych doświadczeń pedagogicznych. Wg Wajnyrb (1992) są to umiejętności, których można się nauczyć i które należy systematycznie rozwijać. Dla nauczycieli metodyki NKJO oznacza to takie zaplanowanie pracy, aby skutecznie rozwijać w studentach wyżej wymienione umiejętności. Niezastąpioną techniką praca okazuje się wspomniane już wcześniej portfolio. Studenci gromadzą w nim materiały dydaktyczne i konspekty lekcji oraz zapisują swoje przemyślenia dotyczące obserwowanych i przeuczonych lekcji,

przeczytanej literatury metodycznej, itp. Portfolio to technika uczenia się, która powinna towarzyszyć studentom przez cały okres kształcenia zawodowego i stanowić swoisty dokument rozwoju zawodowego studenta, obejmując zajęcia z psychopedagogiki, metodyki oraz praktyki. W celu wyrobienia umiejętności refleksji nad własnym uczeniem się studenci powinni regularnie oceniać zawartość swych portfolio, zastanawiać się nad alternatywnymi sposobami wykorzystania zgromadzonych materiałów i obserwować zmianę własnych przekonań dotyczących nauczania, roli nauczyciela i ucznia, itp.

3. Bardzo skuteczną formą doskonalenia umiejętności nauczycielskich jest pisanie prac dyplomowych na podstawie doświadczeń zdobytych w czasie praktyk (Wilczyńska 1998). Praca może polegać na opracowaniu kilku lekcji, przeprowadzeniu ich i przeanalizowaniu pod kątem skuteczności wykorzystanych technik, atrakcyjności materiałów, interakcji między nauczycielem a uczniami, itp. Innym rodzajem pracy licencjackiej jest zaplanowanie i przeprowadzenie badania w działaniu (ang. *action research*). W tym rodzaju pracy studenci sami określają cele badania, które zwykle wynikają z analizy ich nauczania. Celem badania jest wprowadzenie zmian we własnym nauczaniu oraz zbadanie czy i w jakim stopniu nowe działania wpłynęły na proces nauczania (Richards 1990). Obie formy prac licencjackich są rodzajem sprawdzianu dla studentów. Studenci 'wypróbowują' wiedzę i umiejętności nabyte w czasie kształcenia specjalistycznego w kolegium. Rozwijają zdolność samooceny i samorefleksji dotyczące własnych działań dydaktycznych. Uświadamiają sobie całą gamę zjawisk, w których oni sami uczestniczą, stopniowo określając swoją rolę w złożonym procesie stawania się nauczycielem.
4. Niezwykle owocnym jest zachęcanie studentów do uczestnictwa w konferencjach i warsztatach metodycznych. Są to okazje do bezpośredniego kontaktu z tymi, którzy zajmują się nauczaniem języków obcych: badaczami, metodykami, nauczycielami i autorami podręczników. Spotkania te pobudzają studentów do poznania warsztatów pracy doświadczonych nauczycieli oraz do refleksji i krytycznego spojrzenia na różnorodność stosowanych metod. Niejednokrotnie konferencje gromadzą filologów różnych języków obcych: języka angielskiego, niemieckiego, francuskiego i rosyjskiego, tak jak ma to miejsce na corocznej konferencji Polskiego Towarzystwa Neofilologicznego. Stwarza to niepowtarzalną sposobność do poznania integrujących się środowisk nauczycieli języków obcych.

3.3 Kiedy?

W NKJO kształcenie specjalistyczne odbywa się zwykle od początku studiów, tzn. od pierwszego roku. Nauczanie metodyki języka kierunkowego jest poprzedzone kursem psychopedagogiki. Według wytycznych MEN (Zarządzenie MEN z dn. 27.08.1992 r.) praktyka obserwacyjna powinna mieć miejsce w czasie drugiego roku w wymiarze 2 godziny tygodniowo. Natomiast praktyka czynna to 2 godziny tygodniowo do odbycia na trzecim roku.

Dla bardziej efektywnego rozwoju wiedzy i w celu wyrobienia w studentach systematyczności i odpowiednich nawyków związanych z pracą nauczycielską praktyka powinna być rozłożona w czasie. Skomasowanie praktyki może oznaczać pozbawienie studentów możliwości efektywnego kształcenia się i w konsekwencji niedostateczne przygotowanie do rozpoczęcia samodzielnej pracy w szkole. Prosty rozwiązaniem problemu podziału godzin może być przeznaczenie na praktyki kilku stałych dni w tygodniu. Niestety głównym bólem instytucji kształcenia nauczycieli jest niejednokrotnie niechęć dyrektorów

szkół do współpracy; nadal brak jest ogólnych przepisów zobowiązujących lub choćby zachęcających szkoły do umożliwiania studentom odbycia praktyk.

4. AKTYWNE ODBYCIE PRAKTYKI JAKO POCZĄTEK STAWIANIA SIĘ REFLEKSYJNYM NAUCZYCIELEM

Wiele już napisano o cechach dobrej praktyki i sposobach organizowania praktyk w kontekście polskich kolegów. Podkreślano rolę zadań obserwacyjnych (Chodkiewicz 1998), promowano postawy refleksji i samooceny przez zachęcenie studentów do badania procesu tworzenia własnego warsztatu pracy (Cajkler i Sewera 1998); przedstawiano także sposoby organizowania systemu mentorskiego (Adamska 1998). Pracując nad doskonaleniem systemu mentorskiego w naszym kolegium korzystaliśmy z doświadczeń innych kolegów i publikacji poświęconych szkoleniu nauczycieli języków obcych, np. Wajnryb (1992), Ellis (1996) oraz Richards i Lockhart (1994). Staraliśmy się poznać środowisko, w którym studenci odbywają praktykę. Skorzystaliśmy z uwag kierowników praktyk, metodyków przygotowujących studentów do praktyk oraz samych studentów. Postanowiliśmy stworzyć zestaw zadań (Kusiak 2003), który będzie towarzyszył studentom w czasie praktyk.

Na początku wyraźnie określiliśmy obowiązki wszystkich uczestniczących w praktykach, tzn. kierowników praktyk, mentorów i studentów. Głównym celem naszych działań było zachęcenie studentów do aktywnego odbycia praktyk poprzez współpracę z innymi studentami odbywającymi praktykę, z mentorami oraz kierownikami praktyk, tzn. metodykami opiekującymi się studentami z ramienia kolegium. Ten rodzaj integracji wydał nam się szczególnie ważny. W licznych rozmowach studenci skarżyli się na brak określenia wyraźnych zadań w czasie odbywania praktyk obserwacyjnych oraz na 'samotność' i brak zainteresowania ze strony mentorów w czasie pisania prac dyplomowych, które oparte są na ich doświadczeniach zdobytych w czasie praktyk.

Pragnęliśmy, aby ćwiczenia zawarte w skrypcie nie ograniczyły się tylko do obserwacji pojedynczych lekcji. Studenci wykonując ćwiczenia śledzą jak mentor tworzy swój warsztat pracy i stopniowo poszukują najlepszych sposobów do wykorzystania we własnym nauczaniu. W skrypcie przeplatają się trzy typy ćwiczeń: a/ zadania mające na celu rozwinięcie refleksji i samooceny, b/ zadania obserwacyjne, które pomagają studentom zrozumieć różne aspekty procesu nauczania, m.in. specyfikę różnych typów lekcji, techniki poprawiania błędów, sposoby wykorzystania podręcznika oraz c/ materiały przeznaczone dla studentów, którzy po okresie obserwacji lekcji innych nauczycieli rozpoczęli samodzielną pracę. Ponadto skrypt zawiera materiały przeznaczone dla osób nadzorujących i oceniających studentów, np. arkusze hospitacyjne dla mentorów i kierowników praktyk.

5. PODSUMOWANIE

Łatwiej jest pisać o kwestii integracji w organizowaniu praktyk niż wcielić te ideały w życie. Wymaga to od wszystkich biorących udział w praktykach stworzenia sprawnego systemu współpracy i ciągłej oceny działań. Jest ta droga prób i błędów, w której uczestniczą także studenci, obserwując proces tworzenia warsztatu pracy metodyków NKJO, mentorów i kierowników praktyk oraz ich współpracę. Miejmy nadzieję, że poprzez nasze działania zachęcimy studentów do dalszych poszukiwań dotyczących nauczania i do podobnej współpracy w ich przyszłej pracy nauczyciela.

BIBLIOGRAFIA

1. Adamska, J. 1998. "Mentoring – a personal experience; a report on the mentor training course organised at Bydgoszcz TTC". P.J. Melia (ed.). *Innovations and Outcomes in English Language Teacher Education*. The British Council. 95-104.
2. Cajkler, W./ D. Sewera. 1998. "Individual action planning In teacher education: a critical perspective". P.J. Melia (ed.). *Innovations and Outcomes in English Language Teacher Education*. The British Council. 51-61.
3. Chodkiewicz, H. 1998. "Lesson observation as a learning tool: lessons fro the trainees". P.J. Melia (ed.). *Innovations and Outcomes in English Language Teacher Education*. The British Council. 115-125.
4. Ellis, H. 1996. *Observation. A Course for Teachers of English*. Warszawa. CODN.
5. Kusiak, M. 2003. *The Teaching Practice Handbook*. Bielsko-Biala. Prywatne Nauczycielskie Kolegium Obcych 'The TOP' i Wyższa Szkoła Ekonomiczno-Humanistyczna.
6. *Regulamin Praktyk Pedagogicznych*. 2000. Prywatne Nauczycielskie Kolegium Języków Obcych 'The TOP'.
7. Richards, J.C. 1990. *The Language Matrix*. New York. Cambridge University Press.
8. Richards, J.C./ C. Lockhart. 1994. *Reflective Teaching in Second Language Classrooms*. Cambridge. Cambridge University Press.
9. Wajnryb, R. 1992. *Classroom Observation Tasks*. Cambridge. Cambridge University Press.
10. Wilczyńska, W. 1998. "Praca dyplomowa: cele i koncepcje". *Neofilolog* 16. 13-21.
11. *Zarządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dn. 27.08.1992 r. w sprawie ramowych planów nauczania, minimum programowego przedmiotów obowiązkowych i programów nauczania w zakładach kształcenia nauczycieli*.